

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО, ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО, РЕСТАВРАЦІЯ

УДК 7.03

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2023-6-7>

Алла ДЯЧЕНКО

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри промислового дизайну і комп'ютерних технологій,

деканка факультету декоративно-прикладного мистецтва, членкиня Спільки дизайнерів України, членкиня Національної спілки художників України,

Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука, вул. Михайла Бойчука, 32, м. Київ, Україна, 01103

ORCID: 0000-0003-4496-5931

Бібліографічний опис статті: Дяченко, А. (2023). Новації в розвитку системи української художньо-промислової освіти. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 45–53, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-6-7>

НОВАЦІЇ В РОЗВИТКУ СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ ХУДОЖНЬО-ПРОМИСЛОВОЇ ОСВІТИ

Розглянуто інноваційні досягнення українських митців і мисткинь, які пов'язані з процесами становлення й розвитку системи української художньо-промислової освіти. Проаналізовано наукові розробки щодо висвітлення процесу художньо-промислової освіти в Україні. Висвітлено творчість видатних майстрів, набутий ними цінний досвід, особливості робіт та новації. Увагу зосереджено на діяльності майстрів-педагогів Кам'янецьчини. Зазначено, що український графік, видавець і педагог В. Гагенмейстер залежно від реалізації конкретних творчих завдань професійно використовував свої знання та вміння. Творчий доробок митця має вагомий інформативно-пізнавальну вартість. В. Гагенмейстер виховав нову генерацію майстрів, як-от: В. Артеменко, Ю. Гаврилюк, С. Кукуруза, Т. Сис, З. Мельник. Одним з його учнів є С. Кукуруза, який у своїх працях вдало виявляє позитивне, орієнтоване на освоєння досягнень Візантійського та стародавнього мистецтва, на традиції народної творчості, однак його вагомий спадок повною мірою не розглянуто українськими вченими. Художнику Ю. Гаврилюку належить багато фарфорових мініатюр, інших художніх творів, серед яких нові моделі скульптур. Одна з його робіт – це ваза, яку він створив, навчаючись ще в художньо-промисловій школі Кам'янець-Подільського. Саме ця школа сприяла відновленню традиційних народних промыслів України та поповнила ряди творчої когорти Поділля. Живописець К. І. Кржемінський виконав розписи глиною, сажею, ультрамарином, у них переважає синій колір. Загалом усі його твори вирізняються цілісністю та гармонійністю загального художнього вирішення. Розписуючи керамічні форми, Зінаїда Охримович майстерно та вдумливо підкреслює їхні конструктивні особливості, що відображені в традиціях народного мистецтва кераміки. Традиційними були також і техніки розпису – ріжкування та фляндрівка. За прикладом творчості М. Сосенка та його талановитого учня Ю. Буцманюка формувалась художньо-промислова освіта в Україні, однак їх спадщину складно оцінити через наслідки бойових дій першої половини ХХ ст. Простежено традицію учитель-учень, що дало змогу виховати нову генерацію майстрів. Узагальнено низку матеріалів щодо виявлення індивідуальних досягнень, новацій митців зазначеного періоду, на прикладі яких розвивалась художньо-промислова освіта в Україні, однак особливості їх робіт досліджено не повністю.

Мета статті полягає у виявленні індивідуальних досягнень митців і мисткинь кінця ХІХ – початку ХХ століття, на прикладі яких розвивалась художньо-промислова освіта в Україні, а також їх творчий здобуток, новації особливості їх робіт.

Результати. У результаті висвітлення творчих здобутків митців кінця ХІХ – початку ХХ ст. продемонстрували розвиток художньо-промислової освіти зазначеного періоду. Особливості та новації, якими художники наповнювали свої різноманітні твори.

Методологія. Використано історико-хронологічний, біографічний, формально-стилістичний методи на основі вивчення мистецьких явищ в їхніх зв'язках і взаємовідношеннях. Дослідження передбачає володіння специфічним інструментарієм, засобами наукової обробки матеріалу.

Наукова новизна полягає в спробі проаналізувати, узагальнити низку матеріалів щодо виявлення індивідуальних досягнень митців і мисткинь зазначеного періоду, на прикладі яких розвивалась художньо-промислова освіта в Україні.

Висновки. Згідно отриманих висновків, система української художньо-промислової освіти пов'язана з інноваційними досягненнями українських митців і мисткинь кінця ХІХ – початку ХХ століття. Осмислення творчого

зростання цих майстрів дає змогу розуміння їх діяльності як цілісного художнього явища, національного й самостійного своєю суттю. Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні розвитку художньо-промислової освіти Східної України з використанням формально-стилістичного методу.

Ключові слова: художньо-промислова освіта, творчість С. Кукурузи, скульптор-керамік Юхим Гаврилюк, К. І. Кржемінський – засновник керамічної майстерні, творчість Зінаїди Охримович, митці Поділля.

Alla DIACHENKO

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Industrial Design and Computer Technologies,

Dean of the Faculty of Decorative and Applied Arts, member of Union designers of Ukraine, Kyiv State Academy of Decorative and Applied Arts and Design named after Mykhailo Boychuk, 32 Mykhaila Boichuka Str., Kyiv, Ukraine, 01103

ORCID: 0000-0003-4496-5931

To cite this article: Diachenko, A. (2023). Novatsii v rozvytku systemy ukrainskoi khudozhno-promyslovoi osvity [Innovations in the development of the system of Ukrainian artistic and industrial education]. *Fine Art and Culture Studies*, 6, 45–53, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2023-6-7>

INNOVATIONS IN THE DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF UKRAINIAN ARTISTIC AND INDUSTRIAL EDUCATION

The innovative achievements of Ukrainian artists are considered. The formation and development of the system of Ukrainian art and industrial education is studied. The scientific developments are analyzed, the process of formation of art and industrial education in Ukraine is highlighted. The creativity of prominent masters, their experience, peculiarities of their works and innovations are revealed. The activities of the master teachers of the Kamianets region are shown. Ukrainian graphic artist, publisher, and teacher V. Hagenmeister used his knowledge and skills professionally. He left a number of works that are informative and cognitive. V. Hagenmeister taught many students: V. Artemenko, Y. Havryliuk, S. Kukuruz, T. Sys, Z. Melnyk. S. Kukuruz is his student. S. Kukuruz successfully manifests the positive, focuses on the development of the achievements of Byzantine and ancient art, on the traditions of folk art. However, his significant heritage has not yet been fully considered by Ukrainian scholars. The artist Yurii Havryliuk created many porcelain miniatures and various artworks. These are new models of sculptures. One of his works is a vase. He made it while studying at the Kamianets-Podilskyi Art and Industrial School, which contributed to the restoration of traditional folk crafts of Ukraine and joined the ranks of the creative cohort of Podillia. The painter K. I. Krzeminsky created paintings with clay, soot, and ultramarine, with a predominance of blue color. All his works are characterized by the integrity and harmony of the overall artistic solution. When painting ceramic forms, Zinaida Okhrymovych skillfully and thoughtfully emphasizes their features. Features in the traditions of folk art of ceramics. The painting techniques, such as carving and flipping, were also traditional. The individual achievements of the artists are revealed. The tradition of teaching from teacher to student is traced. M. Sosenko and his talented student Y. Butsmaniuk made a significant contribution to the formation of artistic and industrial education in Ukraine. Many students studied their works. However, today it is difficult to evaluate their legacy due to the consequences of the hostilities of the first half of the twentieth century. The article reveals the individual achievements of the masters, on the example of whom art and industrial education in Ukraine developed. However, the innovation in their work has not been fully explored.

The purpose of the article is to identify the individual achievements of artists and artists of the end of the 19th and beginning of the 20th centuries, on whose example art and industrial education in Ukraine developed, as well as their creative achievements, innovations and features of their works.

Results. As a result of highlighting the creative achievements of artists of the late 19th and early 20th centuries. demonstrated the development of artistic and industrial education of the specified period. Peculiarities and innovations with which artists filled their various works.

Methodology. Historical-chronological, biographical, formal-stylistic methods are used based on the study of artistic phenomena in their connections and relationships. Research involves the possession of specific tools, means of scientific material processing.

Scientific novelty consists in an attempt to analyze and summarize a number of materials related to the identification of individual achievements of artists of the specified period, on the example of which artistic and industrial education in Ukraine developed.

Conclusions. According to the findings, the system of Ukrainian artistic and industrial education is connected with the innovative achievements of Ukrainian artists of the late 19th and early 20th centuries. Understanding the creative growth of these masters enables an understanding of their activity as a holistic artistic phenomenon, national and independent in nature. Prospects for further research consist in the study of the development of artistic and industrial education in Eastern Ukraine using the formal-stylistic method.

Key words: art and industrial education, works of S. Kukuruz, sculptor-ceramist Yukhym Havryliuk, K. Kshemynskyi – the founder of the ceramic workshop, works of Zinaida Okhrymovych, artists of Podillia.

Актуальність проблеми. У контексті сучасних освітніх змін нині назріла потреба переосмислити, узагальнити й висвітлити здобутки художньо-промислової освіти в Україні. Необхідність звернення до мистецько-педагогічного досвіду кінця XIX – початку XX століття зумовлена тим, що творчі надбання митців і мисткинь увійшли до історії вітчизняної культури й нерозривно пов'язані з процесами становлення й розвитку світу. Проблема розвитку художньо-промислової освіти кінця XIX – початку XX ст. стає засобом пізнання матеріально-художнього довкілля, самопізнання та культурної самореалізації сучасного покоління. Насамперед варто висвітлити доробок та новачі майстрів, роботи яких є результатом культурного синтезу традиційних технологій народних художніх ремесел і їхньої творчості. Художньо-промислова освіта має міждисциплінарний характер, що поєднує регіональні традиції художньо-матеріальної культури, гуманітарні, мистецькі та технічні знання митців, які спрямовують свою діяльність на створення етнокультурного предметного середовища, естетично оцінюваного як цілісне, співмірне та гармонійне. Творча спадщина талановитих майстрів-педагогів є відображенням етнокультурних традицій України. Її зміст – це не деклароване відродження культури та повернення до втрачених традицій, а модернізаційна спрямованість, що стає принципом оновлення українського суспільства. Сьогодні постає необхідність вивчення новацій у творчості видатних майстрів, висвітлення набутого ними цінного досвіду, оскільки це впливає на оновлення й розвиток системи української художньо-промислової освіти загалом та віддзеркалюється в сучасних мистецьких практиках зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розробки щодо питання розвитку художньо-промислової освіти Галичини кінця XIX – початку XX століття окреслено в праці Л. Синишин, якою висвітлено наукову проблему поступу художньо-промислової освіти як культурно-освітнього феномену в руслі якісних соціально-економічних і культурних зрушень у 1876–1939 рр. Автором подано типологію художньо-промислових шкіл, що функціонували в країні в 1876–1939 рр. Обґрунтовано вплив соціально-економічних, природних та етнокультурних зв'язків на становлення

й розвиток центрів художньо-промислової освіти в Галичині в хронологічних межах дослідження (міста Косів, Львів, Станіславів, Коломия), висвітлено взаємозв'язки художньо-промислової освіти Галичини з художньо-виробничими осередками (Синишин, 2019, с. 5).

Науковцем Л. Шмагалю розкрито мистецьку освіту в Україні у вирішальне століття становлення її сучасного типу – від середини XIX ст. до середини XX ст., охоплюючи функціонування мистецько освітніх закладів і поза межами Батьківщини (Шмагало, 2002).

У монографії Т. Паньок досліджено генезу й розвиток становлення вищої художньо-педагогічної освіти Харківщини, а також розкрито зміст художньо-педагогічної підготовки, цінність педагогічних теорій, еволюцію світоглядної моделі вищої художньо-педагогічної освіти (Паньок, 2016).

Дослідницею О. Большаніною проаналізовано творчий доробок педагогічної практики І. Падалки та Р. Лісовського в мистецькій освіті початку XX століття (Bolshanina, 2021, с. 102–104).

Розвиток професійної підготовки майбутніх фахівців народних художніх промислів у професійно-технічних навчальних закладах Західної України у другій половині XX – на початку XXI ст. висвітлено М. В. Богдадюк (Богдадюк, 2017).

Українські вчені А. Данилюк, Л. Овчаренко, І. Гуцул, Н. Урсу розглядають мистецтвознавця В. Гагенмейстера як яскраву особистість Кам'янецьчини та його внесок у розвиток мистецько-освітньої справи.

Отже, проведений аналіз літературних джерел свідчить, що більшість праць присвячено розвитку художньо-промислової освіти в Україні, які примножили науково-інформаційну базу щодо цілісного уявлення про осередки цієї освіти, про майстрів-педагогів, які долучилися до становлення й розвитку цих шкіл. Водночас конкретно новації митців, творчий здобуток, особливості їх робіт досліджено не повністю. Саме виявленню індивідуальних досягнень майстрів, на прикладі яких розвивалась художньо-промислова освіта в Україні, присвячена ця стаття.

Мета дослідження полягає у виявленні індивідуальних досягнень митців і мисткинь кінця XIX – початку XX століття, на прикладі яких розвивалась художньо-промислова освіта

в Україні, а також їх творчий здобуток, новачі особливості їх робіт.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У монографії І. Гуцул, Н. Урсу зазначено, що Володимир Миколайович Гагенмейстер – український графік, видавець і педагог, уміло оперував пропорціями, масштабністю, контрастами й тоновими градаціями як пріоритетними компонентами власних композицій, професійно використовуючи їх залежно від реалізації конкретних творчих завдань. Увесь доробок митця можна класифікувати на: видатні пам'ятки архітектури регіону (сакральні, фортифікаційні, громадські, видовищні); міський та сільський пейзаж (вулички Кам'янця-Подільського та околиць, забудови сіл); народне житло (подільські хати, інтер'єр, піч, внутрішнє опоярвання); види народного мистецтва (одяг, вишивка, витинанка, килими, кераміка, різьблення по каменю та ін.); традиційний народний розпис; орнаментальні мотиви різних видів народного мистецтва; мистецтво портрета. Загалом творчі роботи В. Гагенмейстера мають величезну інформативно пізнавальну вартість. Адже з них можна підкреслити важливі для сучасної культурологічної та історико-мистецтвознавчої науки відомості про загальний вигляд і організацію міського архітектурно-просторового середовища ХІХ ст., прослідкувати зміни в забудові та плануванні міського середовища, окремих об'єктів українського зодчества. Художник використовував два магістральні напрями, дві основні манери втілення образів у творчих композиціях: академічний реалізм та стилізований декоративізм. Основною технікою тиражування створених образів художник обрав літографію, графічну техніку, якою прекрасно володів сам. Професійні вміння в цій галузі демонструють майже всі літографічні аркуші майстра, що містять зображення із застосуванням глибоких світлотіньових градацій, які надали змогу створити ефектну повітряну перспективу, різно фактурність об'єктів, поліхромність. Усе це дає змогу говорити про загальну живописність обраної графічної техніки, яка є характерною ознакою його творів (Гуцул, 2015, с. 129). В. Гагенмейстер виховав нову генерацію майстрів, як-от: В. Артеменко, Ю. Гаврилюк, С. Кукуруза, Т. Сис, З. Мельник.

Видатний український графік С. Кукуруза народився й мешкав останні роки життя на

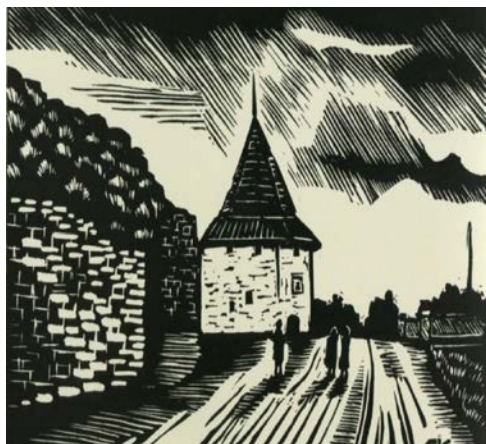
Кам'янецьчині. Упродовж творчих пошуків художник створив понад 2,5 тисячі графічних аркушів – це вагомий спадок, проте його життя й творчість досліджено не повністю, оскільки недостатньо архівних даних, задокументованих спогадів сучасників, які б засвідчили особистість митця. У низці робіт він вдало виявляє позитивне, орієнтоване на мистецькі принципи, які визначав М. Бойчук, а саме: на освоєння досягнень Візантійського та давньоруського мистецтва, на традиції народної творчості. Станкова й книжкова графіка, агітаційний плакат, оформлення журналів і газет – до всього з успіхом доклав художник свого уміння, свого таланту. Володіння найрізноманітнішими графічними техніками: офорті й літографії, ліногравюрі й ксилогравюрі дали змогу виявити особисті виражальні можливості для втілення свого задуму. Також С. Кукуруза працював на лінолеумі, надавши перевагу чорнобілій графіці, у якій виконав свої найліпші твори, не забуваючи кольорову ліногравюру й офорт (ілюстрації 1–3.) (Ільїнський, 1994, с. 134–137).

Іл. 1. С. Кукуруза. Башта Кармалюка Старої фортеці м. Кам'янець-Подільський

Іл. 2. С. Кукуруза. «Міська ратуша» м. Кам'янець-Подільський

**Іл. 3. С. Кукуруза. «Польські ворота»
м. Кам'янець-Подільський**

Скульптор-керамік, художник по фарфору Юхим Гаврилук з 1930 року викладає в Полтавському технікумі промислової кооперації, з 1936 року працює старшим модельєром і скульптором Городницького фарфорового заводу, де створив багато фарфорових мініатюр, інших художніх творів. Юхим Гаврилук створив вазу, навчаючись ще в художньо-промисловій школі Кам'янця-Подільського, заснованій В. Розвадовським 1905 року. Саме ця школа посприяла відновленню традиційних народних промислів України та поповнила ряди творчої когорти Поділля. Юхим Гаврилук розробив нові моделі скульптур: анімалістичні фігурки (бульдога); жанрові твори («Гуцул із сопілкою» та «Дідусь-кобзар»). Перелік його робіт можна доповнити датованою статуеткою лева з приватної збірки (на постаменті у масі авторський підпис: «Гаврилук» та дата: «1 березня 1941») (ілюстрація 4.) (Долинський, 1963, с. 42–43).

**Іл. 4. Ю. Гаврилук. Лев. Городницький
фарфоровий завод, Україна.
Фото з архіву колекції
«Фарфоровий заповідник»**

Живописець, архітектор, мистецтвознавець і педагог К. І. Кржемінський є засновником керамічної майстерні в с. Пиковець (нині Черкаська обл.) (1919 р.), дворічної школи народного мистецтва імені Т. Шевченка (1920 р.), яку розвинув Д. Головка. К. І. Кржемінський брав участь в організації Музею українського мистецтва під керівництвом П. Курінного; викладач креслення художньо-промислової школи в м. Кам'янець-Подільський. Автор дослідження «Пам'ятки єврейського мистецтва на Кам'янеччині – Мацеви: Єврейські надгробки» (1926), «Стінні розписи на Уманщині. Мотиви орнаменту: Альбом-монографія» (1927), «Архітектура та стінні розписи синагоги містечка Смотрича» (1929), «Хати села Ходоровець: Альбом літографій» (1927). Розписи виконано глиною, сажею, ультрамарином, у них переважає синій колір. Загалом усі його твори вирізняються цілісністю та гармонійністю загального художнього вирішення. Серед учнів: Д. Головка, Г. Петрашевич, А. Цівчинський, З. Охримович.

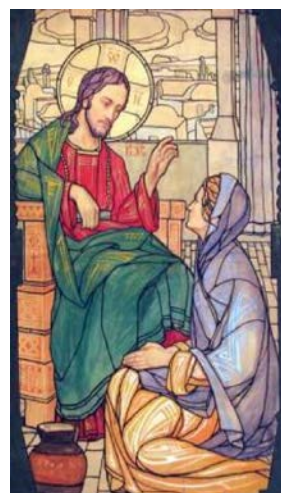
Художниця Зінаїда Охримович проявила свої здібності у напрямі декоративно-ужиткового мистецтва та брала участь у низці всеукраїнських та закордонних виставок. Серед творів декоративно-ужиткового мистецтва значну увагу приділяла ткацькій справі, кераміці та декору посуду. Творчі роботи Зінаїди Охримович свідчать про широту її професійних інтересів у декоративному мистецтві. Вона активно працювала в галузях художньої кераміки та ткацтва. Керамічні вази, тарелі, куманці, баклаги, декоративні тканини, панно, гобелени, килими, сувеніри, створені художницею, постійно експонувалися на численних виставках, поповнювали музейні колекції. Розписуючи керамічні форми, художниця майстерно та вдумливо підкреслювала їхні конструктивні особливості, як це відбувається в традиціях народного мистецтва кераміки. Традиційними були також і техніки розпису – ріжкування та фляндрівка. Майстриня досконало володіла технікою ріжкування, використовуючи народні мотиви («капанка», «косиці», «кривульки», «сосонки»), по-своєму, по-новаторськи, їх інтерпретувала, створювала нові композиції, удосконалювала колористику декору. Поряд з вохристом, коричневим, білим, зеленим кольорами, які характерні для традиційного народного гончарства,

художниця використовувала синій, блакитний, сірий, червоний, чорний та їхні тональні розтяжки. Ці колористичні застосунки підкреслюють динаміку декору та посилюють емоційне сприйняття творів. Поруч з яскравими рослинними та геометричними мотивами Зінаїда Охримович зображувала птахів, виконувала це технікою гравіювання. Високий рівень загальної та професійної культури, досконалий художній смак і майстерність – провідні риси художниці-керамістки Зінаїди Охримович (ілюстрація 5.) (Большаніна, 2022, с. 15–20).

Іл. 5. Зінаїда Охримович. Ваза

За прикладом творчості Модеста Сосенка формувалась художньо-промислова освіта в Україні, однак історики стверджують, що спадщину художника складно оцінити через наслідки бойових дій першої половини ХХ ст. Художник дав нове життя українським іконам XVI–XVII ст., українським традиціям монументального розпису, що сягають часів Київської Русі. Модест Сосенко одним із перших виступив з власною системою оздоблення українських храмів, об'єднавши візантійський стиль та новаторства заходу, орнаменталістику та модерн. «Для митця було найкращим завданням гармонійна гра переходу кольорів один в одного ніжними тонами та замкнута в мистецьку цілість орнаментальна думка. Колорист-орнаментатор – це властиве мистецьке обличчя Модеста Сосенка. Його твори не є виразом якогось неспокойного пошуку в розв'язці мистецьких завдань та вигляді особливих ефектів. М. Сосенко мріє про красу, він її любить, він її добачує всюди в гармонійній цілості ліній рисунка та в чудовій грі барвних тонів» (ілюстрація 6.) (Шевелева, 2023).

Іл. 6. М. Сосенко. Христос і Самарянка

Учнем М. Сосенка був Юліан Буцманюк, який виявився не тільки талановитим маляром, а ще й творцем нової художньої концепції – української сецесії. Фрески жовківської каплиці зроблені Ю. Буцманюком в дусі сецесії, традиційної для початку 20 століття, тоді мистецтво вже відмовилося від умовностей бароко та класицизму, від занадто емоційних поз та виразу облич. Пози людей та янголів на його фресках максимально реалістичні: на обличчях – мир, спокій, впевненість та смирення, притаманні готичній скульптурі, єдине, що відрізняє готичні статуї від людей романтичному живопису, – це посмішка, майже всі обличчя на готичних статуях мають м'яку, приховану посмішку; на сецесійних картинах люди серйозні, немов благоговіють, що свідком або учасником чого вони є. Найбільш вражає Божу Матір з маленьким Ісусом, біля якої стоять діти в українському вбранні. Сорочка з українською вишивкою і на самому Ісусі, і на архангелах, Гавриїлі та Михаїлі, які зображені з боків від Божої Матері. Сецесійний стиль, обраний Ю. Буцманюком для жовківської каплиці, не був новим. Однак винаходом молодого митця було поєднання сецесійного романтизму та елементів українського орнаменту, а також «українізація» героїв фресок. І справа тут не тільки у вишиванках, а й у виразах облич та поз героїв, які видають у цих давньогрецьких, давньоєврейських та давньоруських святих українських інтелігентів початку ХХ ст. Усіх героїв своїх фресок митець списував зі своїх знайомих: священників, малярів, викладачів. Є легенда, що дівчина, яка стоїть біля Божої

Матінки, була списана з жовківчанки, у яку молодий художник певний час був закоханий. З чотирьох янголів, що прикрашають купол каплиці, двоє списані з жовківських малих єврейок, а двоє інших – з українських дітей. Розпис жовківської каплиці став першим в історії мистецтва прикладом поєднання сецесійного романтизму та української народної традиції. Уперше вишиванки з'явилися на церковних фресках, українська культура проявила себе в церковному мистецтві, на стінах храму поєдналися духовні та національні традиції, відверто переплелися християнський та український дух (ілюстрація 7) (Заславський, 2023).

Іл. 7. Ю. Буцманюк. Проповідь Івана Вишенського. Розпис із монастиря Різдва Христова в Жовкві (Б. Хмельницький, І. Вишенський, І. Мазепа, Г. Гулевичівна та інші видатні православні України)

Однією з новаторів у створенні українського стилю розписів порцелянових виробів є Марфа Ксенофонтівна Тимченко, майстриня петриківського розпису й народного декоративного живопису, представниця Київської художньо-промислової школи. Її діяльність полягає в розробленні способів розпису порцеляни та виробів з дерева, виготовленні ескізів малюнків для тканин. Прагнення опанувати техніку малювання на порцеляні свідчить низка робіт (ілюстрація 8) .

Іл. 8. М. Тимченко

Поєднання петриківського розпису з надбаннями київської школи М. Тимченко створює свій авторський стиль, який завдяки професійному виконанню оригінально інтерпретованих традиційних мотивів і творенні нових набуває яскравої самобутності. Об'ємним живописним моделюванням вирізняються її тематичні жанрові картини. Надзвичайний колорит, барвисте розмаїття сюжетів та художня витонченість створюють неповторний орнаментальний стиль художниці (ілюстрації 9–11).

Іл. 9. М. Тимченко

Іл. 10. М. Тимченко

Іл. 11. М. Тимченко

Однією із засновників застосування петриківського розпису на фарфорі є Віра Феодосіївна Клименко-Жукова, яка, розуміючи складності праці на круглій поверхні, віртуозно декорувала, вносячи своєрідну гармонію в образ виробу. У розмаїтті розписів петриківських майстрів В. Клименко-Жукова відшукала особистий власний стиль. Майстерне володіння виражальними засобами дали змогу їй створювати художньо-довершені композиції і на папері, і на порцеляні. Художня мова майстрині яскраво індивідуальна, що вражає невичерпною винахідливістю та фантазією, а саме: використанням традиційних орнаментальних мотивів, збагачуючи їх «горішками», «зернятками», «гребінчиками» й перехідним мазком. Володіння цими традиційними технічними прийомами проявляється у вишуканості, витонченій графіці орнаментів, гармонійно підбраній палітрі фарб. Надзвичайно відчувачи пластику фарфору, художниця майстерно прорисовує деталі, строго вивіряє композицію та використовує кольорову гаму (ілюстрація 12).

Іл. 12. Роботи В. Ф. Клименко-Жукової

Результати, обговорення. Система української художньо-промислової освіти пов'язана з інноваційними досягненнями українських митців і мисткинь кінця XIX – початку XX століття. Осмислення творчого зростання цих майстрів дає змогу розуміння їх діяльності як цілісного художнього явища, національного й самостійного своєю суттю. Перспективи подаль-

ших досліджень полягають у дослідженні розвитку художньо-промислової освіти Східної України з використанням формально-стилістичного методу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, виокремлення здобутків видатного українського графіка-педагога В. Гагенмейстера та його учнів, як-от: В. Артеменко, Ю. Гаврилюк, С. Кукуруза, Т. Сис, З. Мельник, дає змогу глибоко зануритись до мистецтва Поділля. Виокремлення новацій у їх творчості посилюється тим, що саме з діяльністю В. Гагенмейстера та його учнів у царині народного мистецтва пов'язаний плідний етап у розвитку художньо-професійної освіти України загалом та Поділля зокрема, який ще неналежним чином осмислений науковцями й потребує спеціального комплексного дослідження. Діяльність мистецтвознавця й педагога К. І. Кржемінського значною мірою вплинула на розвиток художньо-промислової освіти в Україні. Серед його учнів є Д. Головка, Г. Петрашевич, А. Цівчинський, З. Охримович. Завдяки широті їх професійних інтересів, новаторської інтерпретації задумів, вони створювали нові композиції, удосконалювали свої роботи. За прикладом творчості М. Сосенка та його учня, Ю. Будманюка формувалась художньо-промислова освіта в Україні. Виняткова цінність цих робіт полягає в тому, що вони відображають світогляд народу, побут українців, соціальні фактори.

Грунтовне вивчення новацій у творчості видатних майстрів кінця XIX – початку XX ст. сприятиме збереженню традицій, продовженню культурній спадкоємності та закладатиме нове підґрунтя для висвітлення становлення й розвитку художньо-промислової освіти в Україні. Осмислення творчого зростання майстрів дає змогу розуміння їх діяльності як цілісного художнього явища, національного й самостійного своєю суттю. Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні розвитку художньо-промислової освіти Східної України з використанням формально-стилістичного методу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Упр. культури, туризму і курортів Хмельниць. облдержадмін., 2007. 44 с.
2. Богдадюк М. Професійна підготовка майбутніх фахівців народних художніх промислів: категоріальний аналіз. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка.* 2017. № 13. С. 73–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpto_2017_13_12 (дата звернення: 01.06. 2023).
3. Большанина О. Стан мистецьких закладів освіти в Україні періоду українізації. *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective.* 2022. (3-4). С. 15–20. URL: <https://doi.org/10.31891/pcs.2022.3-4.2> (дата звернення: 29.05. 2023).

4. Bolshanina O. Stan mystetskykh zakladiv osvity v Ukraini periodu ukrainizatsii.: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф., Кременець, 2021. С. 102–104.
5. Гуцул І. А., Урсу Н. О. Володимир Гагенмейстер : монографія. Кам'янець-Подільський : Сисин Я. І., 2015. 224 с.
6. Долинський Л. В. Український художній фарфор. Київ : Видавництво Академії наук УРСР, 1963. 88с., іл.
7. Заславський В. Духовне і національне у жовківській спадщині Юліана Буцманюка. URL: https://risu.ua/duhovne-i-nacionalne-u-zhovkivskiy-spadshchini-yuliana-bucmanyuka_n32187 (дата звернення: 29.05. 2023).
8. Ільїнський В. М. Художник Сергій Васильович Кукуруза. *Духовні витoki Поділля: Творці історії краю*: Матер. міжнар. наук.-практ. конф., 9–11 вересня 1994 р., м. Кам'янець-Подільський. Хмельницький: Поділля, 1994. С. 134–137.
9. Паньок Т. В. Розвиток вищої художньо-педагогічної освіти в Україні у XX столітті (1917–1991): монографія. Харків : «Оперативна поліграфія» ФОП Здоровий Я. А., 2016. 660 с.
10. Синишин Л. О. Розвиток художньо-промислової освіти Галичини (кінець XIX – перша половина XX століття) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2019. 270 с.
11. Шевелева М. Модест Сосенко – художник-епоха українського сакрального мистецтва. URL: <https://uain.press/blogs/modest-sosenko-monumentalist-novator-ukrayinskogo-mystetstva-1229826> (дата звернення: 29.05. 2023).
12. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX століття: структурування, методологія, художні позиції: монографія. Львів: Українські технології, 2005. 528 с.

REFERENCES:

1. Khmelnytskyi: Upr. kultury, turyzmu i kurortiv Khmelnyts. oblderzhadmin., (2007) [Department of Culture, Tourism and Resorts of Khmelnytsky Regional State Administration] [in Ukrainian].
2. Bohdadiuk, M. Profesiina pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv narodnykh khudozhnikh promysliv: katehorialnyi analiz. Naukovyi visnyk Instytutu profesiino-tekhnichnoi osvity NAPN Ukrainy. Profesiina pedahohika (2017). [Professional training of future specialists in folk crafts: categorical analysis]. Scientific Bulletin of the Institute of Vocational and Technical Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. Professional pedagogy,] 13, 73–79. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvipto_2017_13_12 [in Ukrainian].
3. Bolshanina, O. Stan mystetskykh zakladiv osvity v Ukraini periodu ukrainizatsii. (2022).[State of art educational institutions in Ukraine during the Ukrainization period] *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*, (3–4), 15–20. doi.org/10.31891/pcs.2022.3-4.2 [in Ukrainian].
4. 3Bolshanina, O. Stan mystetskykh zakladiv osvity v Ukraini periodu ukrainizatsii. (2021). [The creative work and pedagogical practice of I. Padalka and R. Lisovsky in art education at the beginning of the 20th century.] *Innovations in higher education: trends and prospects for development: collection. materials V International science and practice conference*, Kremenets, 102–104 [in Ukrainian].
5. Hutsul, I. A., Ursu, N. O. Volodymyr Hagenmeister : monohrafiia. Kamianets-Podilskyi (2015). [*Volodymyr Hagenmeister.*] Kamianets-Podilskyi, Ya. I. Sysyn [in Ukrainian].
6. Dolynskiy, L. V. Ukrainskyi khudozhnii farfor. (1963). [Ukrainian artistic porcelain.]Kyiv, Publishing House of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR [in Ukrainian].
7. Zaslavskiy, V. Dukhovne i natsionalne u zhovkivskii spadshchyni Yuliana Butsmaniuka. (2009). [Spiritual and national in the Zhovki legacy of Julian Butsmanyuk.]Retrieved from https://risu.ua/duhovne-i-nacionalne-u-zhovkivskiy-spadshchini-yuliana-bucmanyuka_n32187 [in Ukrainian].
8. Ilinskyi, V. M. Khudozhnyk Serhii Vasylovych Kukuuruza. Dukhovni vytyky Podillia: Tvortsi istorii kraiu: (1994). [Artist Serhiy Vasyliovych Kukuuruza.]*Spiritual origins of Podillia: Creators of the history of the region: Materials of the international scientific and practical conference*, September, 9–11, 1994, Khmelnytskyi, 134–137 [in Ukrainian]
9. Panok, T. V. Rozvytok vyshchoi khudozhno-pedahohichnoi osvity v Ukraini u KhKh stolitti (1917–1991): monohrafiia. Kharkiv (2016). [Development of higher artistic and pedagogical education in Ukraine in the 20th century (1917–1991).] Kharkiv: "Operational printing" FOP Zdorovy Ya. A. [in Ukrainian].
10. Synyshyn, L. O. Rozvytok khudozhno-promyslovoi osvity Halychyny (kinets KhIKh – persha polovyna KhKh stolittia) (2019). [Development of artistic and industrial education in Galicia (end of the 19th – first half of the 20th century).] (PhD dissertation). Retrieved from https://chtyvo.org.ua/authors/Synyshyn_Lillia/Rozvytok_khudozhno-promyslovoi_osvity_Halychyny_kinets_KhIKh_persha_polovyna_KhKh_stolittia/[in Ukrainian].
11. .Shevelieva, M. Modest Sosenko – khudozhnyk-epokha ukrainskoho sakralnoho mystetstva. [Modest Sosenko is an artist of the era of Ukrainian sacred art] Retrieved from <https://uain.press/blogs/modest-sosenko-monumentalist-novator-ukrayinskogo-mystetstva-1229826> / [in Ukrainian].
12. Shmahalo, R. T. Mystetska osvita v Ukraini seredyiny KhIKh – seredyiny KhKh stolittia: strukturuvannia, metodolohiia, khudozhni pozytsii: monohrafiia. Lviv: Ukrainski tekhnolohii, (2005). [Art education in Ukraine in the mid-19th – mid-20th centuries: structuring, methodology, artistic positions]. Lviv: Ukrainian Technologies. / [in Ukrainian].